

ULUSLARARASI
KİŞİSEL VE SİYASAL
HAKLAR SÖZLEŞMESİ

Dağıtım
GENEL

CCPR/C/GC/32
23 Ağustos 2007

Orijinal: İNGİLİZCE

İNSAN HAKLARI KOMİTESİ

90. Oturum

Cenevre, 9 -27 Temmuz 2007

Genel Görüş No. 32

Madde 14: Mahkemeler Önünde Eşitlik ve Adil Yargılanma Hakkı *

I. GENEL YORUMLAR

1. Bu genel görüş, 13 sayılı genel görüşün yerini almaktadır (yirmi birinci oturum).
2. Mahkemeler önünde eşitlik ve adil yargılanma hakkı, insan haklarının korunmasında temel bir ögedir ve hukukun üstünlüğünün güvence altına alınmasında usuli bir işleve sahiptir. Sözleşme'nin 14'üncü maddesi yargının iyi işlenmesini ve yönetilmesini sağlamaya yönelik olup bu amaçla bir dizi özel hakkı güvence altına almaktadır.
3. Madde 14, özel olarak karmaşık bir içerik taşımakta, çeşitli güvenceleri farklı uygulama kapsamlarıyla kaynaştırmaktadır. 1'inci paragrafın ilk cümlesi, bu organların ele aldığı işlemler ne olursa olsun geçerlilik taşımak üzere mahkemeler önünde eşitliği genel anlamda güvence altına almaktadır. Aynı paragrafın ikinci cümlesi, herhangi bir suçlamayla karşılaştıklarında veya hakları ve yükümlülüklerinin yargı yoluyla belirleneceği durumlarda kişilere, hukuksal meşruiyeti olan ehil, bağımsız ve tarafsız mahkemelerde adil ve açık yargı hakkı tanımaktadır. Bu tür duruşmalarda oturumlar yalnızca 1'inci paragrafın üçüncü cümlesinde belirtilen durumlarda medyaya ve kamuoyuna kapalı tutulabilir. Maddenin 2-5 paragrafları suç teşkil eden bir fiilin zanlısına usuli güvenceler getirir. Paragraf 6, ceza davalarında yapılan yanlışlıklarda yeterli bir tazminat hakkı öngörür. Paragraf 7 aynı suçtan iki kez yargılanmayı önler ve böylece bir kişinin nihai olarak ceza aldığı veya beraat ettiği bir davadan yeniden yargılanmasına ve cezalandırılmasına karşı hak ve güvence getirir. Sözleşme'ye taraf Devletler, raporlarında, adil yargılanma hakkıyla ilgili bu farklı yönleri birbirinden net biçimde ayırmalıdır.

*İHOP'un notu: Bu belgenin gayri resmi çevirisi İnsan Hakları Ortak Platformu için Metin Çulhaoğlu tarafından yapılmıştır.

4. Madde 14 taraf Devletlerin, hukuk gelenekleri ve iç hukukları ne olursa olsun saygı göstermeleri gereken güvenceleri içerir. Taraf Devletler bu güvencelerin kendi hukuk sistemlerinde nasıl yorumlandığına ilişkin bilgi vermek durumundayken, Komite, Sözleşme’de yer alan güvencelerin asıl içeriğinin belirlenmesinin yalnızca iç hukuka bırakılmayacağını kaydeder.

5. 14’üncü maddenin belirli hükümlerinde çekince kabul edilebilir olsa da, adil yargılanma hakkına genel bir çekince konulması Sözleşme’nin hedefi ve amacıyla bağdaşmaz.¹

6. Madde 14, Sözleşme’nin 4’üncü maddesinin 2’inci paragrafına göre istisna tanınmayan haklar listesinde yer almamakla birlikte, kamu düzeni açısından acil bir durum karşısında 14’üncü maddede gerekli görülen normal işlemlere istisna getiren Devletler, bu tür istisnaların, fiili durumun gerektirebilecekleriyle ilgili kesin sınırları aşmamasını sağlamalıdır. Adil yargılanma güvenceleri, hiçbir durumda, istisna tanımayan hakların korunmasını sınırlandıracak önlemlere tabi tutulamaz. Bu durumda, Sözleşme’nin 6’ıncı maddesi kendi bütünlüğü içinde istisna tanımadığından, örneğin bir acil durumda idam cezasını beraberinde getiren herhangi bir yargılama, madde 14’ün² tüm gereklilikleri dahil olmak üzere Sözleşme hükümlerine uygun olmak zorundadır. Benzer biçimde, madde 7 de kendi bütünlüğü içinde istisna tanımaz olduğundan, bu hükmün ihlaliyle elde edilen hiçbir beyan veya itiraz veya ilkesel olarak başka hiçbir kanıt, madde 14 kapsamındaki yargı süreçlerinde kanıt olarak kabul edilemez. Buna, olağanüstü durumlar da dahildir.³ Bunun istisnası, madde 7’nin ihlaliyle elde edilen bir beyan veya itirafın, bu hükümle yasaklanan işkence veya başka bir muamelenin gerçekleşmiş olduğuna dair kanıt olarak kullanılmasıdır.⁴ Masumiyet karinesi dahil, adil yargılama temel ilkelerinden sapma ise her durumda yasaklanmıştır.⁵

II. MAHKEME ÖNÜNDE EŞİTLİK

7. 14’üncü maddenin 1’inci paragrafının ilk cümlesi, genel olarak, mahkemeler önünde eşitliği güvence altına almaktadır. Bu güvencenin kapsamı yalnızca madde 14’ün bu paragrafının ikinci cümlesinde geçen yargı organları ile sınırlı değildir; iç hukukun yargı görevi verdiği herhangi bir organ da aynı ilkeye tabidir.⁶

8. Genel olarak alındığında, mahkemeler ve yargı organları önünde eşitlik hakkı, 14’üncü maddenin 1’inci paragrafının ikinci cümlesinde söz edilen ilkelere ek olarak, eşit erişim ve güçlerin eşitliği gibi hakları da güvence altına alır ve yargı sürecindeki tarafların herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmamasını sağlar.

9. Madde 14, isnat edilen suçların, hukuk davasındaki hakların ve yükümlülüklerin belirlenmesinde mahkemelere başvurma hakkını içerir. Hiçbir kişinin, usulen, yargı hakkından yoksun kalmamasını sağlamak için yargı işleyişine erişim bu tür tüm durumlarda güvence altına alınmalıdır. Mahkeme ve yargı organlarına erişim ve bunlar önünde eşit olma hakkı taraf Devletlerin yurttaşlarına sınırlı kalmayıp, yurttaşlık durumu veya devletsizlik gibi durumları ne olursa olsun; kendilerini ilgili taraf Devlet topraklarında bulan veya taraf Devletin kaza yetkisinde bulunan, iltica talepçisi, sığınmacı, göçmen işçi, refakatsiz çocuk veya başka hangi statüyü taşırsa taşısın herkes için geçerli olmalıdır. Herhangi bir kişinin yetkili mahkemelere veya yargı organlarına erişim çabalarının fiilen

¹Sözleşme’nin veya İsteğe Bağlı Protokollerinin kabul veya onaylanmasında konulan çekinceler veya Sözleşme’nin 41’inci maddesi 8’inci paragrafı çerçevesindeki açıklamalar ile ilgili Genel görüş No. 24 (1994).

²Madde ile ilgili Genel görüş No. 29 (2001): Olağanüstü durumlara ilişkin istisnalar, parag. 15.

³Ibid, paragraflar 7 ve 15.

⁴Cf. İşkenceye ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalara Karşı Sözleşme, madde 15.

⁵4. Madde ile ilgili Genel Görüş No. 29 (2001): Olağanüstü durumlara ilişkin istisnalar, parag. 11.

⁶İleti No. 1015/2001, Perterer v. Avusturya, parag. 9.2 (bir kamu görevlisine karşı disiplin işlemleri); İleti No. 961/2000, Everett v. İspanya, parag. 6.4 (suçluların iadesi).

veya hukuken sonuçsuz kaldığı her durum, 14'üncü maddenin 1'inci paragrafının ilk cümlesinde getirilen güvenceye aykırıdır.⁷ Bu güvence aynı zamanda, mahkeme ve yargı organlarına erişimde hukuka dayanmayan, nesnel ve makul zeminlerde gerekçelendirilemeyecek ayrımcı uygulamaları yasaklamaktadır. Eğer belirli kişiler ırkları, cinsiyetleri, dilleri, dinleri, siyasal veya başka görüşleri, ülkeleri, toplumsal kökenleri, mülkiyet durumları, doğumları veya başka bir durumları nedeniyle başka kişiler hakkında dava açamıyorlarsa bu güvence ihlal edilmiş olur.⁸

10. Hukuk yardımı alınabilmesi veya alınamaması, pek çok durumda bir kişinin ilgili hukuk işlemlerine başvurup vuramayacağını veya bu süreçlere anlamlı biçimde katılım katılamayacağını da belirler. Madde 14 paragraf 3 (d) ceza davalarında hukuksal yardım güvencesini açıkça ele almasına karşın, Devletlerin, ötede gücü olmayan kişiler için diğer davalarda da ücretsiz hukuk yardımı sağlamaları yerinde olacaktır. Kimi durumlarda ise, bu bir zorunluluk da olabilir. Örneğin, ölüm cezasına çarptırılan bir kişi ceza davasındaki aksaklıklarla ilgili anayasal bir denetim istediği halde bu alanda hukuk yardımı alabilecek maddi imkânlara sahip değilse, Devlet, Sözleşme'nin 2'inci maddesinin 1'inci paragrafında geçen etkili onarım hakkıyla bağlantılı olarak, 14'üncü maddenin 1'inci paragrafı uyarınca hukuk yardımı sağlamak zorundadır.⁹

11. Benzer biçimde, tarafların yargı süreçlerine katılmalarını fiilen engelleyecek şekilde kendilerinden ücret alınması da Madde 14 paragraf 1 çerçevesinde kimi sorunları gündeme getirebilir.¹⁰ Özellikle, yol açabileceği sonuçlar gözetilmeksizin veya hukuk yardımı sağlamaksızın yasa gereği mahkeme masraflarının kaybeden tarafa ödettilmesi kuralının katı biçimde uygulanması, kişilerin haklarını Sözleşme çerçevesinde yargı yoluyla arama güçleri üzerinde olumsuz etkide bulunabilir.¹¹

12. Madde 14 paragraf 1'de öngörülen mahkemeye eşit erişim hakkı bidayet mahkemeleriyle ilgilidir ve başvuru hakkı ile diğer yollar bu kapsamda ele alınmamaktadır.¹²

13. Mahkeme ve yargı organları önünde eşitlik hakkı aynı zamanda eşit güçler ilkesini de güvence altına alır. Başka bir deyişle, ayrımlar hukuka dayanmadıkça, nesnel ve makul gerekçeler olmadıkça, aynı usuli haklar bütün taraflar için geçerli olacak, savunma tarafı için fiili bir dezavantaj veya haksızlık oluşturmayacaktır.¹³ Örneğin, belirli bir kararın temyiz hakkının savunma tarafına değil de yalnızca savcıya tanınması durumunda eşit güçler ilkesi söz konusu olamaz.¹⁴ Taraflar arasında eşitlik ilkesi aynı zamanda hukuk mahkemeleri için de geçerlidir ve diğer hususların yanı sıra taraflardan her birine diğer tarafça ileri sürülen tezleri ve kanıtları sorgulama fırsatının tanınmasını gerektirir.¹⁵ İstisnai durumlarda bu ilke ayrıca, örneğin belirli bir taraf duruşmalara eşitlik temelinde katılamıyorsa veya getirdiği tanıklar dinlenemiyorsa ücretsiz çevirmenlik yardımı yapılmasını da öngörür.

⁷İleti No. 468/1991, Oló Bahamonde v. Ekvator Ginesi, parag. 9.4.

⁸İleti No. 202/1986, Ato del Avellanal v. Peru, parag. 10.2 (evlilikle ilgili mülkün mahkemeler önünde temsili hakkının kocayla sınırlandırılması ve böylelikle evli kadınların mahkemede dava açma hakkından yoksun bırakılmaları). Ayrıca bakınız, ayırım gözetmeme ile ilgili genel görüş No. 18 (1989), parag. 7.

⁹İletiler No. 377/1989, Currie v. Jamaika, parag. 13.4; No. 704/1996, Shaw v. Jamaika, parag. 7.6; No. 707/1996, Taylor v. Jamaika, parag. 8.2; No. 752/1997, Henry v. Trinidad ve Tobago, parag. 7.6; No. 845/1998, Kennedy v. Trinidad ve Tobago, parag. 7.10.

¹⁰İleti No. 646/1995, Lindon v. Avustralya, parag. 6.4.

¹¹İleti No. 779/1997, Äärelä ve Näkkäläjärvi v. Finlandiya, parag. 7.2.

¹²İleti No. 450/1991, I.P. v. Finlandiya, parag. 6.2.

¹³İleti No. 1347/2005, Dudko v. Avustralya, parag. 7.4.

¹⁴İleti No. 1086/2002, Weiss v. Avusturya, parag. 9.6. Adil yargılanma ilkesinin ihlaline bir başka örnek için bakınız İleti No. 223/1987, Robinson v. Jamaika, parag. 10.4 (duruşmanın ertelenmesi).

¹⁵İleti No. 846/1999, Jansen-Gielen v. Hollanda, parag. 8.2 ve No. 779/1997, Äärelä ve Näkkäläjärvi v. Finlandiya, parag. 7.4.

14. Mahkemeler ve yargı organları önünde eşitlik ayrıca benzer davaların benzer usullerle yürütülmesini öngörür. Örneğin, belirli kategorilerdeki davaların sonuca bağlanmasında istisnai ceza usulleri veya özel yargı organları öngörülmüşse¹⁶, bu ayırım için nesnel ve makul gerekçeler gösterilmelidir.

III. YETKİLİ, BAĞIMSIZ VE TARAFSIZ BİR YARGI ORGANI ÖNÜNDE ADİL VE AÇIK YARGILANMA

15. Yasal olarak oluşturulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız bir yargı organınca adil ve açık yargılanma hakkı, kişilere yönelik ceza gerektiren suç isnatlarının, bir hukuk davasındaki haklar ve yükümlülüklerin sonuca bağlanmasını gerektiren durumlarda 14'üncü maddenin 1'inci paragrafınca güvence altına alınmıştır. Cezai suçlamalar ilkesel olarak iç hukuka göre cezalandırılabilir sayılan fiillerle ilgilidir. Bu nosyon, niteliği gereği yaptırıma tabi suç teşkil eden, iç hukukta nasıl tanımlanmış olursa olsun amaç, mahiyet ve ağırlığı açısından ceza gerektiren fiillere de uzatılabilir.¹⁷

16. Bir hukuk davasındaki hak ve yükümlülüklerin belirlenmesi konsepti ise daha karmaşıktır. Sözleşme'nin farklı dillerinde farklı biçimlerde dile getirilmiştir ve Sözleşme'nin 53. Maddesine göre bunlar eşit ölçüde aslına uygun sayılmakta, hazırlık çalışmaları da çeşitli dillere göre farklılaşmaları çözüme bağlamamaktadır. Komite, "hukuk davası" kavramının veya bunun diğer dillerdeki karşılıklarının, taraflardan birinin durumuna veya belirli hakları tanımlayan iç hukuk sistemlerince öngörülen belirli bir foruma değil gündemde olan hakkın niteliğine bağlı olduğunu kaydeder.¹⁸ Kavram, şunları kapsar: (a) özel hukuk çerçevesinde sözleşme, mülkiyet ve haksız fiillerle ilgili hakları ve yükümlülükleri belirlemeye yönelik yargı işlemleri ve (b) idare hukuku alanında, örneğin kamu görevlilerinin disiplin dışı nedenlerle işlerine¹⁹ son verilmesi, sosyal güvenlik hakları²⁰ veya askerlerin tazminat hakları²¹ veya kamu arazisinin kullanımına ilişkin usuller²² veya özel mülkiyet alımı gibi eşdeğer nosyonlar. Bunlara ek olarak aynı kavram (c) gündemdeki hakkın niteliğine göre, tek tek durumlar itibarıyla değerlendirilebilecek diğer usulleri de kapsar.

17. Buna karşılık, 14'üncü maddenin 1'inci paragrafının ikinci cümlesi uyarınca mahkemeye veya bir yargı organına erişim hakkı, iç hukuk ilgili kişiye herhangi bir hak tanımadığında geçerlilik taşımaz. Bu nedenle Komite, bu hükmü, iç hukukun kamu hizmetinde daha üst bir düzeye gelme²³, yargıç olarak atanma²⁴ veya bir idam cezasının yürütme tarafından hafifletilmesi gibi uygulamalara izin vermediği durumlarda uygulanamaz saymıştır.²⁵ Dahası, ilgili kişilerin daha üst bir idari denetime tabi olmaları ve bu kişilere bu konularıyla birtakım önlemlerin uygulandığı durumlarda hukuk davalarında hak ve yükümlülük belirlenmesi olmaz; örneğin cezai yaptırım derecesinde olmayıp bir kamu görevlisine²⁶ silahlı kuvvetler mensubuna veya mahkûma uygulanan disiplin önlemleri bu

¹⁶E.g. jüri yargısına kimi suçlular (bakınız, sonuç gözlemleri, Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı, CCPR/CO/73/UK (2001), parag. 18) veya suçlarda başvurulmaması

¹⁷İleti No. 1015/2001, Perterer v. Avusturya, parag. 9.2.

¹⁸İleti No. 112/1981, Y.L. v. Kanada, paragraflar 9.1 ve 9.2.

¹⁹İleti No. 441/1990, Casanovas v. Fransa, parag. 5.2.

²⁰İleti No. 454/1991, Garcia Pons v. İspanya, parag. 9.3

²¹İleti No. 112/1981, Y.L. v. Kanada, parag. 9.3.

²²İleti No. 779/1997, Äärelä ve Näkkäläjätvi v. Finlandiya, paragraflar 7.2 – 7.4.

²³İleti No. 837/1998, Kolanowski v. Poland, parag. 6.4.

²⁴İletiler, No. 972/2001, Kazantzis v. Kıbrıs, parag. 6.5; No. 943/2000, Jacobs v. Belçika, parag. 8.7, ve No. 1396/2005, Rivera Fernández v. İspanya, parag. 6.3.

²⁵İleti No. 845/1998, Kennedy v. Trinidad ve Tobago, parag. 7.4.

²⁶İleti No. 1015/2001, Perterer v. Avusturya, parag. 9.2 (disiplin gereği işten çıkarma).

İletiler No. 1341/2005, Zundel v. Kanada, parag. 6.8, No. 1359/2005, Esposito v. İspanya, parag. 7.6.

kapsamdadır. Bu güvence ayrıca suçluların iadesi ve sınır dışı etme işlemlerinde de uygulanmaz²⁷. Bu ve benzeri durumlarda 14'üncü maddenin 1'inci paragrafının ikinci cümlesinde öngörülen mahkeme veya yargı organına erişim hakkı olmamakla birlikte, diğer usuli güvenceler geçerliliğini koruyabilir²⁸.

18. 14'üncü maddenin 1'inci paragrafındaki "yargı organı" nosyonu, kendisine ne ad verilmiş olursa olsun buna bakılmaksızın, yasa gereği kurulu, hükümetin yürütme ve yasama dallarından bağımsız veya mahiyeti itibarıyla yargısal işlemlerde hukuk meselelerine karar vermekte yargısal bağımsızlık tanınan bir organı anlatır. 14'üncü maddenin 1'inci paragrafının ikinci cümlesi, kendilerine karşı ceza davası açılan herkesin bu tür yargı organlarına erişimini güvence altına almaktadır. Bu hakka sınırlama getirilemez ve yargı organı niteliklerine sahip olmayan herhangi bir organın verdiği mahkûmiyet kararı da bu hükümlerle bağdaşmaz. Benzer biçimde, bir hukuk davasındaki hak ve yükümlülüklerin belirlendiği her durumda, bu belirlemenin, sürecin en azından bir aşamasında bu maddede tarif edilen yargı organı tarafından yapılması gerekir. Herhangi bir taraf Devletin bu tür hak ve yükümlülüklerin belirlenmesinde yetkili bir yargı organı oluşturamaması veya belirli durumlarda bu tür organlara erişim sağlayamaması, 14'üncü maddenin ihlali anlamına gelir. Ancak, böyle bir ihlal durumu için, getirilen sınırlamaların iç hukuka dayanmaması, adaletin gereğince idaresi gibi meşru amaçlar açısından zorunlu olmaması veya örneğin dokunulmazlıklarda olduğu gibi uluslararası hukuktan kaynaklanan istisnalara dayanması veya kişiye tanınan erişim hakkının bu hakkın özünü ortadan kaldıracak sınırlılıkta olması gerekir.

19. Madde 14 paragraf 1'deki anlamıyla bir yargı organının yetkililiği, bağımsızlığı ve tarafsızlığı, herhangi bir istisna tanımayan, mutlak bir haktır.²⁹ Bağımsızlık gerekliliği, özellikle, yargıçların atanmasında izlenen usuller ve aranan vasıflarla; zorunlu emeklilik yaşına veya görev bitimine kadar görev güvencesiyle; bunların olduğu yerlerde terfi, tayin, el çektirme ve görevden alma gibi işlemleri düzenleyen kurullarla ve yargının, yürütmenin ve yasanın politik müdahalelerinden fiilen bağımsız olmasıyla ilgilidir. Devletler, yargının bağımsızlığını güvence altına alacak; tayin, ücret, görevlendirme, terfi, el çektirme, disiplin cezaları ve görevden alma gibi işlemleri net usullere ve nesnel ölçütlere sağlayan yasalar hazırlayarak yargıçları, kararlarında herhangi bir siyasal etkiden koruyacak önlemleri almalıdırlar.³⁰ Yargı ve yürütmenin işlev ve yetkilerinin birbirinden net biçimde ayırt edilemediği veya bunlardan ikincisinin birincisini denetleyip yönlendirebildiği durumlar bağımsız yargı nosyonu ile bağdaşmaz.³¹ Yargıçların çıkar çatışmalarına ve sindirmeye karşı korunmaları gerekir. Bağımsızlıklarını güvence altına almak için, görev süreleri, bağımsızlıkları, güvenlikleri, ücretleri, hizmet koşulları ve emeklilik yaşları dahil olmak üzere yargıçların statüleri yeterli hukuksal güvencelere sahip olmalıdır.

20. Yargıçlar, ancak yanlış tutum ve ehliyetsizlikle ilgili ciddi durumlarda, anayasa veya yasalarda belirlenmiş olup nesnelliliği ve tarafsızlığı sağlayan adil usuller çerçevesinde görevlerinden alınabilirler. Yargıçların yürütme tarafından görevlendirildikleri süre bitmeden, somut bir gerekçe gösterilmeden ve böyle bir tasarrufa karşı etkili hukuk yolları açık tutulmadan görevden alınmaları yargının bağımsızlığı ilkesiyle bağdaşmaz.³² Aynı durum, örneğin, yargıçların yolsuzluğa karıştıkları iddiasıyla, yasanın öngördüğü usullerin hiçbirine başvurulmaksızın, yürütme tarafından görevlerinden alınmaları için de geçerlidir.³³

21. Tarafsızlık gerekliliğinin iki yönü vardır. Birincisi, yargıçlar kişisel görüş ve önyargılarının kararlarını etkilemesine izin vermemeli, önlerindeki davayla ilgili peşin hükümlerden kaçınmalı, bir tarafın çıkarlarını diğer taraf aleyhine kollayan davranışlardan uzak kalmalıdır.³⁴ İkincisi, yargı organı

²⁷ İletiler No. 1341/2005, Zundel v. Kanada, parag. 6.8, No. 1359/2005, Esposito v. İspanya, parag. 7.6.

²⁸ İletiler No. 1341/2005, Zundel v. Kanada, parag. 6.8, No. 1359/2005, Esposito v. İspanya, parag. 7.6.

²⁹ İleti No. 263/1987, Gonzalez del Rio v. Peru, parag. 5.2.

³⁰ Sonuç gözlemleri, Slovakya, CCPR/C/79/Add.79 (1997), parag. 18.

³¹ İleti No. 468/1991, Oló Bahamonde v. Ekvator Ginesi, parag. 9.4.

³² İleti No. 814/1998, Pastukhov v. Belarus, parag. 7.3.

³³ İleti No. 933/2000, Mundy Busyo et al v. Kongo Demokratik Cumhuriyeti, parag. 5.2.

³⁴ İleti No. 387/1989, Karttunen v. Finlandiya, parag. 7.2.

makul bir gözlemciye de tarafsız görünmelidir. Örneğin, iç düzenlemelere göre vasıfsız sayılması gereken bir yargıcın katılımından önemli ölçüde etkilenecek bir organ normal koşullarda tarafsız sayılamaz.³⁵

22. 14'üncü madde hükümleri, olağan veya özel, sivil veya askeri, bu madde kapsamındaki tüm mahkemeler ve yargı organları için geçerlidir. Komite, birçok ülkede, sivilleri yargılayan askeri veya özel mahkemelerin bulunduğunu kaydeder. Sözleşme sivillerin askeri veya özel mahkemelerde yargılanmalarını men etmezken, bu tür yargılamaların 14'üncü maddenin gerektirdiklerine tam uygun olmasını ve burada yer alan güvencelerin ilgili mahkemenin askeri veya özel oluşu nedeniyle sınırlanamayacağını ve değiştirilemeyeceğini öngörür. Komite ayrıca belirtmek ister ki, sivillerin askeri veya özel mahkemelerde yargılanmaları, adaletin hakkaniyetli, tarafsız ve bağımsız işleyişi açısından ciddi sorunlar ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla, bu tür yargılamaların 14'üncü maddede belirtilen tüm güvenceleri gerçek anlamda sağlayacak koşullarda gerçekleşmesi için gerekli bütün önlemlerin alınması önem taşır. Sivillerin askeri veya özel mahkemelerde yargılanmaları istisnai durumlar olarak kalmalıdır³⁶; başka bir deyişle, taraf Devletin bu tür yargılamalara başvurulmasını nesnel ve ciddi gerekçelerle haklı gösterebildiği, gündemdeki kişiler ve suçlardan hareketle normal sivil mahkemelerin bu yargılamaları gerçekleştiremeyeceğini ortaya koyabildiği durumlar dışında bu yola başvurulmamalıdır.³⁷

23. Kimi ülkeler, terörizmle mücadele önlemleri çerçevesinde anonim yargıçlardan oluşan "yüzü olmayan yargıçların" özel yargı organlarına başvurmuştur. Yargıçların statüleri ve kimlikleri bağımsız bir merci tarafından doğrulanmış olsa bile, bu tür mahkemeler çeşitli açılardan şaibe yaratmaktadır. Örneğin, yargıçların statüsü ve kimliği sanıklara bildirilmediği gibi, halk, hatta sanık veya avukatları³⁸ bile duruşmalara alınmayabilmektedir³⁹; kendi istediği avukatı görevlendirme hakkına sınırlama getirilebilmekte;⁴⁰ avukatlarla konuşma hakkı tanınmamakta veya kısıtlanmakta;⁴¹ avukatlar tehditlere maruz kalmakta;⁴² davaya hazırlanması için yeterli zaman verilmemekte;⁴³ tanık çağırıp tanıklara soru sormaya; belirli kategorilerdeki tanıkları, örneğin savunma tarafını tutuklayıp sorgulayan polislerin çapraz sorgulamasına ciddi sınırlamalar getirilmekte veya bu haklar tanınmamaktadır.⁴⁴ "Yüzü olmayan" yargıçlarla veya bunlar olmadan, sözü edilen türde yargı organları adil yargılamayla ilgili temel standartları, özellikle organın bağımsız ve tarafsız olması ilkesini karşılamamaktadır.⁴⁵

24. Madde 14, ayrıca, bir Devletin kendi hukuk düzenine göre adet hukukuna dayalı veya dinsel mahkemeleri tanıdığı, bunlara yargı görevi verdiği veya devrettiği durumlar için de geçerlidir. Bu tür mahkemelerin, aşağıdaki koşullar yerine gelmedikçe Devletçe tanınan bağlayıcı kararlar verememelerinin sağlanması gerekir: Bu tür mahkemelerce görülecek davaların küçük çapta sivil veya

³⁵ Idem.

³⁶ Ayrıca bakınız, Savaş Zamanında Sivillerin Korunması ile ilgili 12 Ağustos 1949 tarihli Sözleşme'nin 64'üncü maddesi ve Sözleşme'ye Taraf Devletlere ait Genel Hukuksal Yükümlülüğün Mahiyeti ile ilgili gerek görüş No. 31 (2004), parag. 11.

³⁷ Bakınız ileti No. 1172/2003, Madani v. Cezayir, parag. 8.7.

³⁸ İleti No. 1298/2004, Becerra Barney v. Kolombiya, parag.7.2. Carranza Alegre v. Peru, parag.7.5. İleti No. 1058/2002, Vargas Mas v. Peru, parag. 6.4.

³⁹ İletiler, No. 577/1994, Polay Campos v. Peru, parag. 8.8; No. 678/1996, Gutiérrez Vivanco v. Peru, parag. 7.1; No. 1126/2002, Carranza Alegre v. Peru, parag. 7.5.

⁴⁰ İleti No. 678/1996, Gutiérrez Vivanco v. Peru, parag. 7.1.

⁴¹ İleti No.577/1994, Polay Campos v. Peru, parag. 8.8; İleti No. 1126/2002,

⁴² No. 1058/2002, Vargas Mas v. Peru, parag. 6.4.

⁴³ İleti 43 İleti No. 1125/2002, Quispe Roque v. Peru, parag. 7.3.

⁴⁴ İleti No. 678/1996, Gutiérrez Vivanco v. Peru, parag. 7.1; İleti No. 1126/2002, Carranza Alegre v. Peru, parag.7.5; İleti No. 1125/2002, Quispe Roque v. Peru, parag. 7.3;

⁴⁵İletiler No. 577/1994, Polay Campos v. Peru, parag. 8.8 ; No. 678/1996, Gutiérrez Vivanco v. Peru, parag. 7.1.

cezai davalar olması, Sözleşme'nin adil yargı ve diğer güvencelerine ilişkin gereklilikleri karşılması, verdikleri kararların geçerliliğinin Devlet mahkemeleri tarafından Sözleşme'de getirilen güvenceler ışığında teyit edilmesi ve Sözleşme'nin 14'üncü maddesinde belirtilen koşulları yerine getiren taraflarca bu kararların sorgulanabilmesi. Bu ilkeler, Devletin, adet hukukuna dayalı veya dinsel mahkemelerin işleyişinden etkilenen kişilerin haklarını Sözleşme gereği olarak koruma genel yükümlülüğünü saklı tutar.

25. Adil yargılanma nosyonu adil ve açık duruşma güvencesini içerir. Duruşmaların adilliği, hangi taraftan ve hangi nedenle olursa olsun doğrudan veya dolaylı etkinin, baskının, sindirmenin veya müdahalenin olmayışını gerektirir. Örneğin, bir ceza davasındaki savunma tarafı dışarıdan düşmanca bir tavırla karşılaşıyorsa veya mahkeme duruşma salonunda bir tarafa destek verilmesine hoşgörü gösteriyorsa, böylece savunma hakkı engelleniyorsa⁴⁶ veya savunma tarafı aynı sonuçlara yol açan başka düşmanlık gösterilerine maruz kalıyorsa, duruşma adil sayılamaz. Jürinin, mahkeme heyeti tarafından da hoş görülen ırkçı tutumlar sergilemesi⁴⁷ veya ırkçı temelde jüri seçimi de duruşmaların adil geçmesini olumsuz etkileyen durumlar arasındadır.

26. Madde 14 yalnızca usuli eşitlik ve adilliği güvence altına alır ve kendi başına yetkili yargı organının yanlış yapmayacağı güvencesi olarak yorumlanamaz.⁴⁸ Gerçeklerin ve kanıtların değerlendirilmesi veya belirli bir davada iç hukukun uygulanması, bu değerlendirmenin veya uygulamanın açıkça keyfi olduğu, açık bir yanlış veya adaletin inkârı anlamı taşıdığı veya mahkemenin bir başka şekilde bağımsızlık ve tarafsızlık yükümlülüğünü ihlal ettiği gösterilmediği sürece genel olarak Sözleşme'ye taraf Devletin mahkemelerinin işidir.⁴⁹ Aynı standart, jürili mahkemelerde yargıcın jüriye vereceği özel talimatlar için de geçerlidir.⁵⁰

27. Bir duruşmanın adilliğiyle ilgili önemli yönlerden biri de hızlılıktır. Ceza davalarındaki aşırı gecikmeler konusu 14'üncü maddenin 3 c paragrafında açık biçimde ele alınmışken, diğer davalardaki davanın karmaşıklığıyla veya tarafların davranışlarıyla haklı gösterilmeyecek gecikmeler, bu hükmün 1'inci paragrafındaki adillik ilkesinden sapma anlamını taşır.⁵¹ Bu tür gecikmelere kaynak bulunmamasının veya yetersiz ödeneklerin yol açtığı durumlarda, adaletin işleyebilmesi için mümkün olduğu ölçüde ek bütçe tahsisi yapılması gerekir.⁵²

28. Ceza veya hukuk davalarındaki tüm duruşmalar ilkesel olarak sözlü ve dışa açık olmalıdır. Oturumların dışa açık olması sürecin saydamlığını sağlar ve bu nedenle gerek kişinin gerekse genel anlamda toplumun çıkarları için bir güvence oluşturur. Mahkemeler, sözlü duruşmaların zamanını ve yapılacağı yeri açıklamalı ve makul ölçüler içinde olmak kaydıyla ve başka hususların yanı sıra davaya potansiyel ilgiyi ve duruşmaların süresini de dikkate alarak ilgilenen kişilerin davayı izleyebilmeleri için imkân sağlamalıdır.⁵³ Duruşmaların dışa açık olması gerekliliği, yazılı sunumlar üzerine gerçekleşen temyiz işlemleri için mutlaka geçerli sayılmaz⁵⁴; ayrıca, savcılar veya diğer yetkililer tarafından alınan yargılama öncesi kararlar için de böyle bir zorunluluk yoktur.⁵⁵

⁴⁶İleti No. 770/1997, Gridin v. Rusya Federasyonu, parag. 8.2.

⁴⁷ Bakınız, Irk Ayrımcılığını Sona Erdirme Komitesi, ileti No. 3/1991, Narrainen v. Norveç, parag. 9.3.

⁴⁸İletiler No. 273/1988, B.d.B. v. Hollanda, parag. 6.3; No. 1097/2002, Martínez Mercader et al v. İspanya, parag. 6.3.

⁴⁹ İleti No. 1188/2003, Riedl-Riedenstein et al. v. Almanya, parag. 7.3; No. 886/1999, Bondarenko v. Belarus, parag. 9.3; No. 1138/2002, Arenz et al. v. Almanya, Kabul edilebilirlik kararı, parag. 8.6.

⁵⁰ İleti No. 253/1987, Kelly v. Jamaika, parag. 5.13; No. 349/1989, Wright v. Jamaika, parag. 8.3.

⁵¹ İleti No. 203/1986, Munoz Hermoza v. Peru, parag. 11.3 ; No. 514/1992, Fei v. Kolombiya, parag. 8.4 .

⁵² Bakınız e.g. Sonuç gözlemleri, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, CCPR/C/COD/CO/3 (2006), parag. 21, Orta Afrika Cumhuriyeti, CCPR//C/CAF/CO/2 (2006), parag. 16.

⁵³İleti No. 215/1986, Van Meurs v. Hollanda, parag. 6.2.

⁵⁴ İleti No. 301/1988, R.M. v. Finlandiya, parag. 6.4.

⁵⁵ İleti No. 819/1998, Kavanagh v. İrlanda, parag. 10.4.

29. Madde 14, paragraf 1 mahkemelerin, ahlak, kamu düzeni veya demokratik bir toplumda ulusal güvenlik gibi gerekçelerle, tarafların özel yaşamları bunu zorunlu kıldığında veya mahkemenin görüşüne göre dışa açıklığın adaletin işleyişine zarar vereceğinin kesin olarak belirlendiği durumlarda duruşmalar tamamen veya kısmen kapalı tutma yetkisini tanır. Bu tür istisnai durumlar dışında, duruşma medya dahil genel kamuoyuna açık olmalı ve örneğin katılım belirli bir kategorideki kişilerle sınırlanmamalıdır. Duruşmaların dışa kapalı tutulduğu durumlarda bile, temel bulgular dahil olmak üzere hüküm, kanıtlar ve işlenen hukuk mantığı, çocuklar açısından sakıncalı görülmedikçe ve konu çocukların vesayetini de içeren evlilik meseleleriyle ilgili olmadıkça açıklanmalıdır.

IV. MASUMİYET KARİNESİ

30. Madde 14, paragraf 2'ye göre, suç teşkil eden bir fiille suçlanan herkes, yasaya göre suçluluğu sabit olmadıkça masum sayılma hakkına sahiptir. İnsan haklarının korunması açısından temel önem taşıyan masumiyet karinesi, savcılık makamına suçlu kanıtlama yükümlülüğü getirir; suçlama hiçbir kuşkuya yer vermeyecek şekilde kanıtlanmadıkça suç kabulü olamayacağını güvence altına alır, kuşkulu noktaların sanık lehine yorumunu kabul eder ve ceza gerektiren fiillerle suçlanan kişilere bu ilkeye göre davranılmasını öngörür. Herhangi bir davanın hükmünü önceden vermekten kaçınmak tüm resmi yetkililerin görevidir; bunun için, sanığın suçluluğunu teyit eden açıklamalardan kaçınılması gerekir.⁵⁶ Sanıklar, normal olarak, duruşmalara bağlı, kafeste veya tehlikeli suçlular oldukları izlenimini verecek şekilde getirilmemelidir. Medya, masumiyet karinesine gölge düşürecek haber ve yorumlardan kaçınmalıdır. Dahası, mahkeme öncesi tutukluluk süresinin uzunluğu, hiçbir biçimde, suçun ve derecesinin bir göstergesi sayılmamalıdır.⁵⁷ Kefaletin reddi⁵⁸ veya hukuk davalarında sorumluluk bulguları⁵⁹ masumiyet karinesini etkilemez.

V. CEZA DAVASINDA SUÇLANAN KİŞİLERİN HAKLARI

31. Paragraf 3 (a)'da öngörüldüğü gibi, suçlanan kişilerin kendilerine yöneltilen suçlamalardan, bu suçlamaların mahiyetini ve gerekçelerini anlayabilecekleri bir dilde, hemen ve ayrıntılı biçimde bilgilendirilmeleri, 14'üncü madde tarafından öngörülen asgari güvencelerden ilkidir. Bu güvence, tutuklu olmayan kişilere yönelik olanlar dahil ceza davalarındaki her suçlama için geçerlidir; ancak suçlamaların ortaya konulmasını önceleyen cezai soruşturmalar için geçerlilik taşımaz.⁶⁰ Tutuklama gerekçelerinin bildirilmesi ise Sözleşme'nin 9'uncu maddesinin 2'inci paragrafında ayrıca güvence altına alınmıştır,⁶¹ Suçlama konusunda "gecikmeden" bilgilendirilme hakkı, bilgilerin, ilgili kişinin iç hukuk çerçevesinde resmen suçlandığında⁶² veya kendisinden böyle söz edildiğinde verilmesini öngörür. Alt paragraf 3 (a) çerçevesindeki özel gereklilikler, suçlamayı sözlü—daha sonra yazıyla teyit edilmek üzere—veya yazıyla ifade ederek yerine getirilebilir; ancak bunun için, verilen bilgilerin, hem yasanın ilgili maddesini hem de suçlamanın dayandığı somut iddiaları içermesi gerekir. Sanığın gıyabında görülen davalarda madde 14, paragraf 3 (a), sanığın gıyabi durumu saklı kalmak üzere,

⁵⁶İleti No. 770/1997, Gridin v. Rusya Federasyonu, paragraflar 3.5 ve 8.3.

⁵⁷Sözleşme'deki Madde 14 paragraf 2 ile madde 9 (mahkeme öncesi gözaltı) arasındaki ilişki için bakınız, sonuç gözlemleri, İtalya, CCPR/C/ITA/CO/5 (2006), parag. 14 ve Arjantin, CCPR/CO/70/ARG (2000), parag. 10.

⁵⁸ İleti No. 788/1997, Cagas, Butin ve Astillero v. Filipinler, parag. 7.3.

⁵⁹ İleti No. 207/1986, Morael v. Fransa, parag. 9.5; No. 408/1990, W.J.H. v. Hollanda, parag. 6.2; No. 432/1990, W.B.E. v. Hollanda, parag. 6.6.

⁶⁰ İleti No. 1056/2002, Khachatrian v. Ermenistan, parag. 6.4.

⁶¹ İleti No. 253/1987, Kelly v. Jamaika, parag. 5.8.

⁶²İletiler No. 1128/2002, Márques de Morais v. Angola, parag. 5.4 ve 253/1987, Kelly v. Jamaika, parag. 5.8.

kendisini isnat edilen suçlar ve daha sonraki gelişmeler hakkında bilgilendirmeye yönelik bütün adımların atılmasını öngörür.⁶³

32. Alt paragraf 3 (b) suçlanan kişilerin savunmalarını hazırlamak ve kendi seçecekleri bir vekille konuşmak için yeterli zaman ve imkânâ sahip olmalarını öngörür. Bu hüküm, adil yargılanma güvencesi ve tarafların eşitliği ilkesinin uygulanmasında önemli bir unsurdur.⁶⁴ Aciz durumdaki bir sanık söz konusu olduğunda, vekille iletişim ancak duruşmalar öncesinde ve sırasında ücretsiz bir çevirmen sağlanarak gerçekleştirilebilir.⁶⁵ Neyin “yeterli zaman” sayılabileceği ise her davanın koşullarına bağlıdır. Eğer vekil savunmanın hazırlanması için verilen zamanı makul gerekçelerle yetersiz sayıyorsa, erteleme talebinde bulunmak kendisine düşer.⁶⁶ Herhangi bir taraf Devlet, avukatın davranışlarının adaletin işlenmesi açısından sorun teşkil ettiği yargıç tarafından açıkça belirlenmemişse, savunma avukatının davranışlarından sorumlu tutulamaz.⁶⁷ Özellikle zanlının ciddi bir suçla suçlandığı ve savunmanın hazırlanması için ek zamana ihtiyaç olduğu⁶⁸ durumlarda erteleme için makul taleplere olanak tanıma yükümlülüğü vardır.

33. “Yeterli imkânlar”, belgelere ve diğer kanıtlara erişimi de içermelidir. Bu erişim, savcılık makamının sanığa karşı mahkemeye sunmayı planladığı⁶⁹ veya sanığa yardımcı içerikte olan tüm materyalleri kapsamalıdır. Sanığa yardımcı olabilecek materyal derken bundan yalnızca masumiyete işaret eden materyal anlaşılmalıdır, savunmaya yardımcı olabilecek başka kanıtlar da dikkate alınmalıdır (örneğin, bir itirafın gönüllülük temelinde yapılmamış olduğuna ilişkin işaretler gibi). Kanıtların Sözleşme’nin 7’inci maddesi ihlal edilerek toplandığına ilişkin bir iddianın ortaya atılması halinde, bu kanıtların hangi durum ve koşullarda toplandığına ilişkin bilgiler, iddianın değerlendirilebilmesi için açıklanmalıdır. Eğer sanık duruşmaların yürütüldüğü dili bilmiyor, ancak o dili bilen bir vekil tarafından temsil ediliyorsa, bu durumda ilgili belgelerin vekile verilmesi yeterli olacaktır.⁷⁰

34. Vekille görüşme hakkı, sanığın bu kişiye doğrudan erişebilmesini öngörür. Vekil, müvekkiliyle özel olarak, gizlilik ilkelerine tamamen uyan koşullarda görüşebilmelidir.⁷¹ Dahası, avukatlar, suçlanan kişiye, herhangi bir kısıtlama, dış etki, baskı veya herhangi bir kesimden müdahale olmaksızın genel kabul görmüş mesleki kurallar ve ahlak çerçevesinde yol gösterip bu kişiyi temsil edebilmelidir.

35. 14’üncü maddenin (c) paragrafında belirtildiği gibi sanığın gecikme olmaksızın yargı önüne çıkarılma hakkı, yalnızca insanları gelecekle ilgili bilemeden uzun süre belirsizlik içinde tutmaktan kaçınma ve eğer kişi duruşmalar sırasında tutukluysa bu özgürlükten yoksun kalma durumunun davanın özelliklerine göre gereğinden uzun sürmemesini sağlama ötesinde, aynı zamanda yargının çıkarları açısından da gereklidir. Neyin “makul süre” sayılabileceği ise, her davanın kendi koşullarına göre belirlenmeli⁷²; burada davanın karmaşıklığı, sanığın tutum ve davranışları ve konunun idari ve

⁶³ İleti No. 16/1977, Mbenge v. Zaire, parag. 14.1.

⁶⁴ İletiler No. 282/1988, Smith v. Jamaika , parag. 10.4; Nos. 226/1987 ve 256/1987, Sawyers, Mclean ve Mclean v. Jamaika, parag. 13.6.

⁶⁵ Bakınız ileti No. 451/1991, Harward v. Norveç, parag. 9.5.

⁶⁶ İleti No. 1128/2002, Márques de Morais v. Angola, parag. 5.6.

⁶⁷ İleti No. 1128/2002, Márques de Morais v. Angola, parag. 5.4.

⁶⁸ İletiler No. 913/2000, Chan v. Guyana, parag. 6.3; No. 594/1992, Phillip v. Trinidad ve Tobago, parag. 7.2.

⁶⁹ Bakınız, sonuç gözlemleri, Kanada, CCPR/C/CAN/CO/5 (2005), parag. 13.

⁷⁰ İleti No. 451/1991, Harward v. Norveç, parag. 9.5.

⁷¹ İletiler No. 1117/2002, Khomidova v. Tacikistan, parag. 6.4; No. 907/2000, Siragev v. Özbekistan, parag. 6.3; No. 770/1997, Gridin v. Rusya Federasyonu, parag. 8.5.

⁷² Örneğin bakınız, ileti No. 818/1998, Sextus v Trinidad ve Tobago, parag. 7.2, sanığın ölüm cezası istenerek suçlanmasıyla gecikme haklı bir nedene dayanmaksızın ilk duruşmaya çıkması arasında geçen 22 ay. İleti No. 537/1993, Kelly v. Jamaika, parag. 5.11, suçlama ile duruşmanın başlaması arasındaki 18 ayın madde 14, parag. 3 (c)’yi ihlal edici nitelikte olmayışı. Ayrıca bakınız ileti No. 676/1996, Yasseen ve Thomas v. Guyana, parag. 7.11 (Temyiz Mahkemesinin kararı ile yargılamanın yeniden başlaması arasında geçen iki yıl) ve ileti No. 938/2000,

yargısal merciler tarafından nasıl ele alındığı gibi etmenler dikkate alınmalıdır. Mahkemenin sanıklar için kefaleti reddettiği durumlarda bu sanıkların yargılanmasının mümkün olduğunca hızlı gerçekleştirilmesi gerekir.⁷³ Bu güvence yalnızca sanıkların resmen suçlanmaları ile mahkemenin başlayacağı zaman arasındaki süre değil aynı zamanda temyiz başvurusu üzerine verilecek nihai hükme kadar olan süre için de geçerlidir.⁷⁴ İster bidayet ister temyiz tüm aşamalar “yersiz gecikmelere meydan verilmeden” geçilmelidir.

36. Madde 14 paragraf 3 (d) üç belirgin güvence içerir. Birincisi, buradaki hüküm, suçlanan kişilerin duruşmalarda hazır bulunmalarını öngörür. Sanığın gıyabındaki duruşmalar, adaletin gerektiği gibi işlemesi açısından kimi durumlarda mümkün olabilir. Örneğin, suçlanan kişilerin, duruşmalar hakkında önceden yeterince bilgilendirilmelerine karşın, duruşmalarda hazır bulunma haklarını kullanmak istemedikleri durumlar böyledir. Dolayısıyla, suçlanan kişileri çağırmak, duruşmanın yeri ve zamanı, kendilerinin hazır bulunması için gerekli bilgileri verecek adımlar zamanında atılmışsa, bu tür duruşmalar yalnızca madde 14, paragraf 3 (d) çerçevesinde gerçekleştirilebilir.⁷⁵

37. İkincisi, suç isnat edilen herkesin kendini bizzat veya kendi seçtikleri bir vekille savunma ve bu hak konusunda bilgilendirilme hakkı, madde 14 paragraf 3 (d)'de de belirtildiği gibi, birbirini karşılıklı olarak dışlamayan iki tür savunma ile ilgilidir. Avukat yardımı alan kişilerin, mesleki sorumluluklar çerçevesinde kalmak kaydıyla, avukatlarına davanın nasıl yürütüleceği konusunda talimat verme ve kendi adlarına konuşma yetkisi verme hakları vardır. Bu arada, Sözleşme'nin sözü, tüm resmi dillerde açıktır: Savunma ya şahsen yapılır “ya da” savunma tarafının kendi seçeceği kişinin hukuksal yardımlarıyla; dolayısıyla, sanığın herhangi bir vekil tarafından temsil edilmeyi reddetmesi mümkündür. Ancak, kişinin kendini kendi başına savunmasıyla ilgili bu hak mutlaklık taşımaz. Yargının sağlamlığı açısından, belirli durumlarda, sanığın kendisi istemese bile bir avukat atanması gerekli olabilir. Duruşmaların gerektiği gibi yürütülmesini engelleyici fiillerde ısrar eden, ağır bir suçlamayla karşı karşıya olduğu halde kendi çıkarını kollayacak durumda olmayan sanıklar söz konusu olduğunda veya sanığın kendilerine soru sorması halinde sıkıntı ve tehdit gibi durumlarla karşılaşabilecek tanıkların korunması açısından bu yola başvurulabilir. Bununla birlikte, sanıkların kendi savunmalarını yapma isteklerine getirilen herhangi bir kısıtlama nesnel ve yeterince ciddi gerekçelere dayanmalı, adaletin gerçekleşmesini sağlamak açısından gerekli olanların ötesine geçmemelidir. Dolayısıyla, iç hukuk, bir sanığın ceza davalarında vekil yardımı olmadan kendini savunma hakkına mutlak yasak getirmekten kaçınmalıdır.⁷⁶

38. Üçüncüsü, madde 14, paragraf 3 (d) adaletin işleyişi bunu gerektirdiğinde sanıklara hukuksal yardım hakkını güvence altına almakta ve sanık bu yardım karşısında ödeme yapabilecek durumda değilse yardımın ücretsiz yapılmasını öngörmektedir. Fiilin ağırlığı, adaletin tecellisi adına sanığa vekil atanmasının gerekip gerekmediğini belirlemede önem taşır.⁷⁷ Aynı durum, temyiz aşamasındaki başarı şansı açısından da önemlidir.⁷⁸ İdam cezasının söz konusu olduğu durumlarda, yargı sürecinin her evresinde bir avukatın sanığa yardımcı olması bir kuraldır.⁷⁹ Yetkililerin bu hüküm temelinde görevlendirecekleri vekil sanığın temsilinde etkili olmak durumundadır. Özel olarak tutulan

Siewpersaud, Sukhram, ve Persaud v. Trinidad v Tobago, parag. 6.2 (taraf Devletçe gecikmeyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmaksızın ceza yargılamasının neredeyse beş yıl sürmesi).

⁷³ İleti No. 818/1998, Sextus v. Trinidad ve Tobago, parag. 7.2.

⁷⁴ İletiler No. 1089/2002, Rouse v. Filipinler, parag.7.4; No. 1085/2002, Taright, Touadi, Remli ve Yousfi v. Cezayir, parag. 8.5.

⁷⁵ İletiler No. 16/1977, Mbenge v. Zaire, parag. 14.1; No. 699/1996, Maleki v. İtalya, parag. 9.3.

⁷⁶ İleti No. 1123/2002, Correia de Matos v. Portekiz, paragraflar 7.4 ve 7.5.

⁷⁷ İleti No. 646/1995, Lindon v. Avustralya, parag. 6.5.

⁷⁸ İleti No. 341/1988, Z.P. v. Kanada, parag. 5.4.

⁷⁹ İletiler No. 985/2001, Aliboeva v. Tacikistan, parag. 6.4; No. 964/2001, Saidova v. Tacikistan, parag. 6.8; No. 781/1997, Aliev v. Ukrayna, parag. 7.3; No. 554/1993, LaVende v. Trinidad ve Tobago, parag. 58.

avukatlardan farklı olarak,⁸⁰ açıkça aykırı davranışlar veya ehliyetsizlik, örneğin ölüm cezası öngörülen bir davada görüş alınmadan temyiz başvurusunun geri çekilmesi⁸¹ veya böyle davalarda tanık dinlenirken mahkemede bulunmama⁸², avukatın davranışlarının yargı süreciyle bağdaşmadığının yargıç tarafından net olarak görüldüğü durumlarda ilgili Devlete Madde 14 paragraf 3 (d)'nin ihlali gibi bir sorumluluk getirebilir.⁸³ Ayrıca, mahkemenin veya başka bir yetkili merciin atanmış avukatları görevlerini gereğince yerine getirmekten alıkoymadıkları durumlarda da bu hükmün ihlali gündeme gelmiş demektir.⁸⁴

39. Madde 14 paragraf 3 (e) sanıkların kendi aleyhlerindeki tanıklara soru sorma veya sordurma, kendi aleyhlerindeki tanıklar gibi kendi tanıklarını da aynı koşullarda mahkemeye çağırma ve bu tanıklara soru sorulması hakkını güvence altına alır. Tarafların eşit konumu ilkesinin uygulanması olarak bu güvence, sanığın ve vekilinin etkili savunma yapabilmesinin sağlanması bakımından önemlidir ve böylelikle sanığa tanıkları duruşmaya gelmeye zorlama, mevcut tanıklara doğrudan veya çapraz soru yöneltme söz konusu olduğunda savcılık makamı ile aynı hukuksal olanaklar sağlanmış olur. Ancak, sözü edilen bu güvence, sanığın veya vekilinin istediği herhangi bir tanığı duruşmaya çağırma anlamında sınırsız bir hak tanımaz; tanınan hak, savunma tarafı açısından anlamlı olabilecek tanıkların çağırılması ve bu tanıklara yargılama sürecinde soru sorulması ve itiraz edilmesi ile sınırlıdır. Bu sınırlar içinde ve ayrıca 7'inci maddenin ihlaliyle⁸⁵ elde edilen beyanların, itirafların veya diğer kanıtların kullanılmasına getirilen sınırlamalara tabi olmak üzere, kanıtların kabul edilebilirliğinin ve bu kanıtların mahkemece nasıl değerlendirileceğinin belirlenmesi taraf Devletlerin kendi iç hukuklarına bağlıdır.

40. Madde 14 paragraf 3 (f)'de öngörüldüğü gibi sanığın mahkemede kullanılan dili anlayamaması veya konuşamaması durumunda kendisine ücretsiz tercüman yardımı sağlanması hakkı, ceza davalarında adalet ve tarafların eşitliği ilkesinin bir başka yönünü ortaya koymaktadır.⁸⁶ Bu hak, yargılamanın sözlü tüm aşamalarında vardır. Yabancılar gibi ülkenin kendi yurttaşları için de geçerlidir. Bununla birlikte, ana dilleri mahkemede kullanılan resmi dilden farklı olan sanıklar, resmi dili kendilerini yeterince savunacak kadar iyi bilmeleri halinde ücretsiz tercüman hizmetinden yararlandırılmazlar.⁸⁷

41. Son olarak, madde 14, paragraf 3 (g), kişinin kendi aleyhine ifade vermeye veya itirafta bulunmaya zorlanamayacağı hakkını güvence altına alır. Bu güvence, soruşturma mercilerinin suçu itiraf ettirme amacıyla doğrudan veya dolaylı biçimde herhangi bir fiziksel veya psikolojik baskı uygulayamayacakları şeklinde anlaşılmalıdır. Dolayısıyla, kendisinden itiraf almak amacıyla suçlanan kişiye Sözleşme'nin 7'inci maddesine aykırı biçimde davranılması kabul edilemez.⁸⁸ İç hukuk, Sözleşme'nin 7'inci maddesinin ihlaliyle elde edilen beyan ve itirafların kanıt sayılmamasını, bu tür beyan ve itirafların yalnızca işkencenin veya bu hükümlerle yasaklanan başka bir uygulamanın vuku

⁸⁰ İleti No. 383/1989, H.C. v. Jamaika, parag. 6.3.

⁸¹ İleti No. 253/1987, Kelly v. Jamaika, parag. 9.5.

⁸² İleti No. 838/1998, Hendricks v. Guyana, parag. 6.4. Ön duruşmada ilgili kişinin hukuk temsilcisinin hazır bulunmaması durumu için bakınız, İleti No. 775/1997, Brown v. Jamaika, parag. 6.6.

⁸³ İletiler No. 705/1996, Taylor v. Jamaika, parag. 6.2 ; No. 913/2000, Chan v. Guyana, parag. 6.2; No. 980/2001, Hussain v. Mauritius, parag. 6.3.

⁸⁴ İleti No. 917/2000, Arutyunyan v. Özbekistan, parag. 6.3.

⁸⁵ Bakınız, yukarıda paragraf 6.

⁸⁶ İleti No. 219/1986, Guesdon v. Fransa, parag. 10.2.

⁸⁷ İdem.

⁸⁸ İletiler No. 1208/2003, Kurbonov v. Tacikistan, paragraflar 6.2 – 6.4; No. 1044/2002, Shukurova v. Tacikistan, paragraflar 8.2 – 8.3; No. 1033/2001, Singarasa v. Sri Lanka, parag. 7.4; ; No. 912/2000, Deolall v. Guyana, parag. 5.1; No. 253/1987, Kelly v. Jamaika, parag. 5.5.

bulduğunu gösteren materyal olarak kullanılmasını sağlamalıdır.⁸⁹ Ayrıca, böyle durumlarda, sanık tarafından yapılan beyanların sanığın kendi özgür iradesiyle yapıldığını kanıtlama yükü Devlete ait olmalıdır.⁹⁰

VI. YAŞLARI KÜÇÜK OLANLAR

42. Madde 14, paragraf 4, yaşları küçük olanlar söz konusu olduğunda izlenecek usullerin bu kişilerin yaşlarının ve rehabilitasyon ihtiyaçlarının dikkate alınmasını öngörür. Yaşları küçük olanlara, en azından, Sözleşme'nin 14'üncü maddesi uyarınca yetişkinlere sağlanan aynı güvenceler ve koruma sağlanmalıdır. Bunlara ek olarak, yaşları küçük olanların özel korunmaya ihtiyacı vardır. Ceza davaları söz konusu olduğunda yaşları küçük olanlar kendilerine yönelik suçlamalar konusunda özellikle doğrudan bilgilendirilmeli ve eğer uygunsa ana babaları veya yasal vasileri aracılığıyla savunmalarını hazırlayıp sunmalarında kendilerine yardımcı olunmalıdır. Bu kişiler, çocuğun yüksek yararına sayılan durumlar dışında ve özellikle yaşları ve durumları dikkate alınarak, vekillerinin hazır bulunmasıyla, gerekli diğer yardımlarla ve velilerinin veya yasal vasilerinin gözleminde adil biçimde en kısa sürede yargılanmalıdır. Yargılama öncesinde ve sırasında gözaltından mümkün olduğu ölçüde kaçınılmalıdır.⁹¹

43. Devletler, yaşları küçük olanlara yaşlarına uygun biçimde davranılmasını sağlayacak yetkin bir çocuk ceza adaleti sistemi kurmak üzere gerekli önlemleri almalıdırlar. Çocukların suç teşkil eden fiiller için yargı önüne çıkarılmamalarını sağlayacak asgari bir yaş belirlenmesi önemlidir; bu yaş belirlenirken çocukların fiziksel ve zihinsel olgunluk düzeyleri dikkate alınmalıdır.

44. Uygun olan her durumda, özellikle ceza yasasına göre suç teşkil eden fillerde bulunan çocukların rehabilitasyonu gözetildiğinde, ceza davaları dışında kalan, örneğin fail ile mağdur arasında arabuluculuk, danışmanlık veya zorunlu topluluk hizmeti veya eğitim programları gibi önlemlere, bu Sözleşme'nin ve ilgili diğer insan hakları belgelerinin getirdiği standartlara aykırı düşmedikçe başvurulması yerinde olacaktır.

VII. ÜST MAHKEMENİN DEĞERLENDİRMESİ

45. Sözleşme'nin 14'üncü maddesinin 5'inci paragrafı, bir suçtan hüküm giyen herhangi bir kişinin yasaya göre bu hükmün daha üst bir mahkeme tarafından gözden geçirilmesi hakkına sahip olduğunu belirtir. Farklı dillerden versiyonların (suç, ihlal, delito) gösterdiği gibi, bu güvence yalnızca en ciddi suçlarla sınırlı değildir. Bu hükümde yer alan "yasaya göre" ifadesi, hakkın kendisinin taraf Devletlerin takdirine bırakıldığı anlamına gelmez. Çünkü söz konusu hak yalnızca iç hukukça değil Sözleşme tarafından da tanınmaktadır. "Yasaya göre" ifadesi aslında daha üst bir mahkemece temyiz işlemlerinin nasıl yürüyeceğine⁹² ve Sözleşme uyarınca hangi mahkemenin değerlendirmeyi yapacağına ilişkindir. Madde 14, paragraf 5 taraf Devletlerden temyiz için çeşitli kademeler getirmesini talep etmemektedir.⁹³ Bununla birlikte, bu hükümde iç hukuka atıfta bulunulması, iç

⁸⁹ Cf. İşkenceye ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalara Karşı Sözleşme, madde 15. Sözleşme'nin 7. Maddesinin ihlaliyle ilgili olarak bulunan diğer kanıtlar konusunda bakınız, yukarıda madde 6.

⁹⁰ İletiler No. 1033/2001, Singarasa v. Sri Lanka, parag. 7.4; No. 253/1987, Kelly v. Jamaika, parag. 7.4.

⁹¹ Bakınız, madde 24 (çocuğun hakları) ile ilgili genel görüş No. 17 (1989), parag. 4.

⁹² İletiler No. 1095/2002, Gomariz Valera v. İspanya, parag. 7.1; No. 64/1979, Salgar de Montejo v. Kolombiya, parag.10.4.

⁹³ İleti No. 1089/2002, Rouse v. Filipinler, parag. 7.6.

hukukun temyizde çeşitli başvuru kademeleri öngörülmesi halinde hakkında hüküm verilen kişinin bu kademelerin hepsine başvurabileceği şeklinde yorumlanmalıdır.⁹⁴

46. Madde 14, paragraf 5, bir hukuk davasındaki hakları ve yükümlülükleri belirleyen usullere⁹⁵ veya örneğin anayasal başvurular gibi, cezai başvuru sürecinin bir parçası olmayan diğer usullere uygulanmaz.⁹⁶

47. Madde 14, paragraf 5, yalnızca ilk mahkemenin kararının nihai sayılması durumuyla ihlal edilmiş olmaz. Ayrıca, iç hukuka göre, daha alt bir mahkemece verilen beraat kararının ardından bir temyiz mahkemesinin⁹⁷ veya son mahkemenin⁹⁸ verdiği mahkûmiyet kararı daha üst bir mahkeme tarafından incelenemiyorsa da bu madde ihlal edilmiş olur. Bir ülkedeki en üst mahkemenin aynı zamanda ilk ve tek kerte olarak işlev gördüğü durumlarda, bir üst mahkemede temyiz hakkının olmayışı, davanın ilgili taraf Devletin en üst yargı organınca görülmüş olmasıyla telafi edilemez; tersine, ilgili taraf Devlet bu yönde bir çekince belirtmedikçe, böyle bir durum Sözleşme hükümleri ile bağdaşmaz.⁹⁹

48. Bir kişinin kendisi hakkında verilen hükmü daha üst bir yargı organında temyiz etme hakkını öngören madde 14, paragraf 5, taraf Devlete belirli bir yükümlülük de getirir. Buna göre, verilen hüküm gerek kanıtların¹⁰⁰ yeterliliği gerekse yürürlükte olan yasalar açısından derinlemesine incelenmeli, benimsenen usuller davanın mahiyetinin gereğince dikkate alınmasına olanak tanınmalıdır.¹⁰¹ Ortadaki gerçeklerin hiç dikkate alınmadığı, verilen hükmün yalnızca biçimsel veya hukuksal yönleriyle ele alındığı bir inceleme Sözleşme tarafından yeterli sayılmamaktadır.¹⁰² Bununla birlikte madde 14, paragraf 5, incelemeyi yapan yargı organı davanın gerçeklerle ilgili boyutlarına da bakabildiği sürece tam anlamda bir yeniden yargılamayı veya “duruşmayı” öngörmemektedir. Bu durumda, örneğin, bir üst organın hüküm giyen kişiye yönelik suçlamalara ayrıntılı olarak bakabildiği, yargı sırasında sunulan ve temyiz başvurusunda sözü edilen kanıtları dikkate alabildiği ve davada suçluluk hükmüne varılmasına yetecek kanıtlar bulunduğunu görmesi halinde Sözleşme’nin ihlalinden söz edilemez.¹⁰³

49. Kişinin kendisi hakkında verilen bir hükmü temyiz etme hakkı, ancak belirli durumlarda etkili biçimde kullanılabilir. Bunun için, ilgili kişinin mahkemenin verdiği gerekçeli ve yazılı karara ulaşabilmesi ve iç hukukun çeşitli temyiz kademeleri öngördüğü hallerde en azından ilk kademeye başvurabilmesi¹⁰⁴, ayrıca duruşma zabıtlarını inceleyebilmesi gerekir¹⁰⁵. Üst mahkemenin değerlendirmesi aynı hükümdeki paragraf 3 c’yi ihlal eder şekilde gereksiz yere geciktirilirse, bu

⁹⁴İleti No. 230/1987, Henry v. Jamaika, parag. 8.4.

⁹⁵İleti No. 450/1991, I.P. v. Finlandiya, parag. 6.2.

⁹⁶İleti No. 352/1989, Douglas, Gentles, Kerr v. Jamaika, parag. 11.2.

⁹⁷İleti No. 1095/2002, Gomariz Valera v. İspanya, parag. 7.1.

⁹⁸İleti No. 1073/2002, Terrón v. İspanya, parag. 7.4.

⁹⁹Idem.

¹⁰⁰İletiler No. 1100/2002, Bandajevsky v. Belarus, parag. 10.13; No. 985/2001, Aliboeva v. Tacikistan, parag. 6.5; No. 973/2001, Khalilova v. Tacikistan, parag. 7.5; No. 623-627/1995, Domukovsky et al. v. Georgia, parag.18.11; No. 964/2001, Saidova v. Tacikistan, parag. 6.5; No. 802/1998, Rogerson v. Avustralya, parag. 7.5; No. 662/1995, Lumley v. Jamaika, parag. 7.3.

¹⁰¹İleti No. 701/1996, Gómez Vázquez v. İspanya, parag. 11.1.

¹⁰²İleti No. 1110/2002, Rolando v. Filipinler, parag. 4.5; No. 984/2001, Juma v. Avustralya, parag. 7.5; No. 536/1993, Perera v. Avustralya, parag. 6.4.

¹⁰³103 E.g. iletiler No. 1156/2003, Pérez Escolar v. İspanya, parag. 3; No. 1389/2005, Bertelli Gálvez v. İspanya, parag. 4.5.

¹⁰⁴İletiler No. 903/1999, Van Hulst v. Hollanda, parag. 6.4; No. 709/1996, Bailey v. Jamaika, parag. 7.2; No. 663/1995, Morrison v. Jamaika, parag. 8.5.

¹⁰⁵İleti No. 662/1995, Lumley v. Jamaika, parag. 7.5.

hakkın etkili biçimde kullanılması gölgelenir ve madde 14 paragraf 5 de bu yüzden ihlal edilmiş olur.¹⁰⁶

50. Yalnızca infazı başlamış hükümler için geçerlilik taşıyan denetim amaçlı inceleme, böyle bir inceleme ister hükümlü tarafından talep edilmiş olsun, ister yargıcın veya savcının takdir hakkı yetkisine bağlı olsun, madde 14 paragraf 5'te öngörülenleri karşılamaz.¹⁰⁷

51. Temyiz hakkı ölüm cezasının söz konusu olduğu hallerde özellikle önem kazanır. Verilen ölüm cezasını inceleyen mahkemenin hukuksal yardımını reddetmesi, yalnızca madde 14, paragraf 3 (d)'nin değil madde 14, paragraf 5'in de ihlali anlamına gelir; çünkü böyle durumlarda temyiz aşamasında hukuksal yardımın reddi, hükmün ve cezanın daha üst mahkeme tarafından gerektiği gibi incelenmesini engeller¹⁰⁸. Kişinin kendi hakkında verilen hükmü temyiz etme hakkının ihlali anlamına gelen başka durumlar da olabilir. Örneğin sanık vekili, argümanlarının temyiz aşamasında ileri sürülmesi için bu argümanları mahkemeye sunmama gibi bir niyet taşıdığı ve bu niyet sanığa bildirilmediğinde sanık başka bir vekil bulma fırsatından yoksun kalır ve bu da temyiz hakkının ihlali anlamına gelir.¹⁰⁹

VIII. ADALETİN YANLIŞ İŞLEMESİ DURUMLARINDA TAZMİNAT

52. Sözleşme'nin 14'üncü maddesinin 6'ncü paragrafına göre, suç teşkil eden bir fiilden dolayı nihai hüküm giymiş, bu nedenle ceza almış kişilere, mahkûmiyet kararının değişmesi, yeni veya daha sonra ortaya çıkan bir gerçek sonucunda adalet mekanizmasının yanlış işlediğinin kesin biçimde belirlenmesi ve sonuçta affedilmeleri halinde yasa gereği tazminat ödenecektir.¹¹⁰ Taraf Devletlerin, bu hüküm gereği tazminatın makul bir süre içinde ödenmesini sağlayacak mevzuatı oluşturmaları gereklidir.

53. Söz konusu maddi gerçeğin zamanında ortaya çıkmamasının kısmen de olsa sanıkla ilgili bir durumdan kaynaklandığı kanıtlanırsa, bu güvence geçersiz sayılır. Böyle durumlarda ispat yükümlülüğü Devlete aittir. Ayrıca, temyiz başvurusu üzerine, başka bir deyişle hüküm kesinleşmeden önce¹¹¹, insani nedenlerle çıkartılan bir aflu veya hakkaniyet mülahazasıyla mahkûmiyetin gereği yapılmamışsa, adaletin yanlış işlemesi gibi bir durum söz konusu olmaz ve tazminat da ödenmez.¹¹²

IX. AYNI SUÇTAN İKİNCİ KEZ YARGILANMAMA

54. Hiç kimsenin ülkede geçerli hukuk ve ceza usulleri çerçevesinde daha önce hüküm giydiği veya beraat ettiği bir suçtan dolayı ikinci kez yargılanamayacağını veya cezalandırılmayacağını

¹⁰⁶ İletiler No. 845/1998, Kennedy v. Trinidad ve Tobago, parag. 7.5; No. 818/1998, Sextus v. Trinidad ve Tobago, parag. 7.3; No. 750/1997, Daley v. Jamaika, parag. 7.4; No. 665/1995, Brown ve Parish v. Jamaika, parag. 9.5; No. 614/1995, Thomas v. Jamaika, parag. 9.5; No. 590/1994, Bennet v. Jamaika, parag. 10.5.

¹⁰⁷ İletiler No. 1100/2002, Bandajevsky v. Belarus, parag. 10.13; No. 836/1998, Gelazauskas v. Litvanya, parag. 7.2.

¹⁰⁸ İleti No. 554/1993, LaVende v. Trinidad ve Tobago, parag. 5.8.

¹⁰⁹ Bakınız, iletiler No. 750/1997, Daley v. Jamaika, parag. 7.5; No. 680/1996, Gallimore v. Jamaika, parag. 7.4; No. 668/1995, Smith ve Stewart v. Jamaika, parag. 7.3. Ayrıca bakınız, ileti No. 928/2000, Sooklal v. Trinidad ve Tobago, parag. 4.10.

¹¹⁰ 110 İletiler No. 963/2001, Uebergang v. Avustralya, parag. 4.2; No. 880/1999, Irving v. Avustralya, parag. 8.3; No. 408/1990, W.J.H. v. Hollanda, parag. 6.3.

¹¹¹ İletiler No. 880/1999; Irving v. Avustralya, parag. 8.4; No. 868/1999, Wilson v. Filipinler, parag. 6.6.

¹¹² İleti No. 89/1981, Muhonen v. Finlandiya, parag. 11.2.

öngören Sözleşme'nin 14'üncü maddesinin 7'inci paragrafı *ne bis in idem* ilkesini ortaya koymaktadır. Bu hükme göre, herhangi bir suçtan daha önce hüküm giyen veya beraat eden bir kişi, aynı suçtan dolayı daha önceki mahkemeye veya bir başkasına çıkarılamaz. Dolayısıyla, örneğin daha önce sivil bir mahkeme tarafından hakkında beraat kararı verilen bir kişi aynı suçtan dolayı askeri veya özel bir mahkemede yargılanamaz. Madde 14, paragraf 7, gıyabında hüküm giyen kişinin bunu talep etmesi halinde yeniden yargılanmasını men etmez, ancak geçerliliği ikinci mahkûmiyet için söz konusudur.

55. Askerlik hizmeti için yeni bir çağrıya uymayan vicdani retçilerin tekrar cezalandırılmaları, bir sonraki reddin gerekçesi de aynı vicdani temeldeyse aynı suçtan iki kez cezalandırılma anlamına gelebilir.¹¹³

56. Üst bir mahkemenin bir mahkûmiyet kararını iptal edip yeniden yargılama emri verdiği durumlarda madde 14, paragraf 7'nin getirdiği yasaklama gündeme gelmez.¹¹⁴ Ayrıca aynı hüküm, beraat kararı verilirken ortada olmayan veya bilinmeyen bir kanıtın ortaya çıkması gibi istisnai durumlar söz konusuysa ceza davasının yeniden başlatılmasını da yasaklamaz.

57. Bu güvence yalnızca ceza gerektiren suçlar için geçerli olup Sözleşme'nin 14'üncü maddesinin içeriği bağlamında suç teşkil eden bir fiil karşılığında uygulanan yaptırım anlamını taşımayan disiplin önlemleri için geçerlilik taşımaz.¹¹⁵ Dahası, iki veya daha fazla sayıda Devletin ulusal yargı sistemleri açısından *ne bis in idem*'i de güvence altına almaz.¹¹⁶ Bununla birlikte, bu yorum, Devletlerin aynı suçtan ikinci kez yargılanmayı önlemeye yönelik olarak uluslar arası anlaşmalar yoluyla sergiledikleri çabalara engel olmamalıdır.¹¹⁷

X. 14. MADDENİN SÖZLEŞME'NİN DİĞER HÜKÜMLERİ İLE İLİŞKİSİ

58. Sözleşme'nin 14'üncü maddesi, bir dizi usuli güvence olarak, bir davada kişinin haklarının ve yükümlülüklerinin ve kendisine yönelik suçlamaların belirlenmesinde dikkate alınması gereken daha özlü güvencelerin yaşama geçirilmesinde çoğu kez önemli bir rol oynar. Usuli açıdan, bu rolün Sözleşme'nin 2'inci maddesinin 3'üncü paragrafında tanınan etkili bir telafi hakkı ile ilişkilendirilmesi yerinde olacaktır. Genel olarak, madde 14 ile tanınan herhangi bir güvencenin ihlali halinde bu hükmün gözetilmesi gerekir.¹¹⁸ Bununla birlikte, kişinin kendisine ilişkin mahkûmiyete ve hükme bir üst mahkemede itiraz hakkı açısından bakıldığında Sözleşme'nin 14'üncü maddesinin 5'inci paragrafı, temyiz düzeyinde başvuru hakkına atıfla Madde 2 paragraf 3 ile ilişkisinde özel hüküm mahiyetindedir.¹¹⁹

59. Ölüm cezasının söz konusu olduğu davalarda adil yargılanma güvencelerine titizlikle riayet edilmesi özel önem kazanır. Bir davanın sonuçlanmasıyla birlikte Sözleşme'nin 14'üncü maddesi hükümlerine gerekli saygı gösterilmeksizin ölüm cezası verilmesi, yaşama hakkının ihlali anlamı taşır (Sözleşme'nin 6. maddesi).¹²⁰

¹¹³ Bakınız Birleşmiş Milletler Keyfi Tutuklama Çalışma Grubu, Görüş No. 36/1999 (Türkiye), E./CN.4/2001/14/Add. 1, parag. 9 ve Görüş No. 24/2003 (İsrail), E/CN.4/2005/6/Add. 1, parag. 30.

¹¹⁴ İleti No. 277/1988, Terán Jijón v. Ekvador, parag. 5.4.

¹¹⁵ İleti No. 1001/2001, Gerardus Strik v. Hollanda, parag. 7.3.

¹¹⁶ İletiler No. 692/1996, A.R.J. v. Avustralya, parag. 6.4; No. 204/1986, A.P. v. İtalya, parag. 7.3.

¹¹⁷ Bakınız, e.g. Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, madde 20, parag. 3.

¹¹⁸ E.g. İletiler No. 1033/2001, Singarasa v. Sri Lanka, parag. 7.4; No. 823/1998, Czernin v. Çek Cumhuriyeti, parag. 7.5.

¹¹⁹ İleti No. 1073/2002, Terrón v. İspanya, parag. 6.6.

¹²⁰ E.g. İletiler No. 1044/2002, Shakurova v. Tacikistan, parag. 8.5 (14. madde 1. Paragraf ve 3 (b), (d) ve (g) ihlali); No. 915/2000, Ruzmetov v. Özbekistan, parag. 7.6 (14. madde parag. 1, 2 ve 3 (b), (d), (e) ve (g) ihlali); No.

60. Haklarında suçlamalar olan kişilere kötü muamele, bu kişilerin suçlarını kabul eder itiraflara zorlanması, gerek işkenceyi, insanlık dışı, zalimce ve aşağılayıcı muameleyi yasaklayan 7'inci maddenin, gerekse kişinin kendisine karşı ifade vermeye veya suç itirafına zorlanmasını yasaklayan madde 14 paragraf 3 (g)'nin ihlali anlamına gelir.¹²¹

61. Sözleşme'nin 9. maddesi çerçevesinde gözaltına alınan bir zanlının duruşmaya çıkarılmaması halinde, madde 9 paragraf 3 ve madde 14 paragraf 3 (c) uyarınca duruşmaların yersiz ertelenmesine getirilen yasaklar da ihlal edilmiş olabilir.¹²²

62. Sözleşme'nin 13'üncü maddesindeki usuli güvenceler aynı zamanda 14'üncü maddede de yansıma bulan yerindelik nosyonlarını da içerir¹²³ ve dolayısıyla söz konusu güvencelerin bu ikinci hüküm ışığında yorumlanması gerekir. İç hukukun bir yargı organına çıkarma veya sınır dışı etme yolunda karar alma görevi verdiği hallerde, kişilerin mahkeme ve yargı organı önünde eşitliği güvencesi madde 14 paragraf 1 ile tanınmaktadır ve bu güvenceye içkin olan tarafsızlık, adillik ve tarafların eşitliği ilkeleri uygulanabilirlik taşımaktadır.¹²⁴ Bununla birlikte, 14'üncü maddede yer alan ilgili tüm güvenceler, çıkarılma cezai bir yaptırım biçimi aldığı veya çıkarılma emirleriyle ilgili ihlallerin ceza yasasına göre suç teşkil ettiğinde geçerlilik kazanır.

63. Ceza davalarının nasıl yürütüldüğü, Sözleşme'nin getirdiği ve 14'üncü madde ile ilgili olmayan haklar ve güvencelerden yararlanılmasını etkileyebilir. Dolayısıyla, örneğin, yayınladığı yazılar nedeniyle bir gazeteci aleyhine açılan iftira davasında iddianamenin madde 14 paragraf 3 (c)'ye aykırı olarak yıllarca askıda tutulması sanığı belirsizlikler içinde bırakıp sindirebilir ve bu yüzden söz konusu kişinin ifade özgürlüğünü (Sözleşme'nin 19'uncu maddesi) sınırlandıracak bir etki yaratabilir.¹²⁵ Benzer biçimde, yargı sürecinin madde 14 paragraf 3(c)'ye aykırı olarak yıllarca uzaması, örneğin sanığın dava sonuçlanıncaya kadar ülkede kalması zorunluysa, Sözleşme'nin 12'inci maddesinin 2'inci paragrafı ile güvence altına alınan kişinin kendi ülkesinden ayrılabilme hakkını ihlal edebilir.¹²⁶

64. Sözleşme'nin 25 (c) maddesinde öngörüldüğü gibi kamu hizmetine eşitlik temelinde erişim hakkı açısından, hakkın bu hakimlerin görevden alınarak ihlali, yargının bağımsızlığını güvence altına alan madde 14 paragraf 1 ile bağlantılı olarak okunduğunda söz konusu güvencenin de ihlali anlamına gelebilir.¹²⁷

65. Madde 2 paragraf 1 veya 26'ıncı maddede sıralanan ölçütlerden herhangi biri temelinde ayırım gözetilen veya Sözleşme'nin 14'üncü maddesinde getirilen güvencelerden erkeklerin ve kadınların 3'üncü madde uyarınca eşit yararlanmaları esasını gözetmeyen usul kanunları veya uygulamalar 1'inci paragrafta yer alan "herkes mahkemeler ve yargı organları önünde eşittir" hükmünün ihlali ötesinde, doğrudan ayrımcılık anlamına da gelebilir.¹²⁸

913/2000, Chan v. Guyana, parag. 5.4 (14. madde parag. 3 (b) ve (d) ihlali); No. 1167/2003, Rayos v. Filipinler, parag. 7.3 (14. madde parag. 3(b) ihlali).

¹²¹ İletiler No. 1044/2002, Shakurova v. Tacikistan, parag. 8.2; No. 915/2000, Ruzmetov v. Özbekistan, paragraflar 7.2 ve 7.3; No. 1042/2001, Boimurodov v. Tacikistan, parag. 7.2, ve birçoğu. 7. madde ihlali kapsamında kanıt kabul etme yasağı ile ilgili olarak bakınız yukarıdaki paragraflar 6 ve 41.

¹²² İletiler No. 908/2000, Evans v. Trinidad ve Tobago, parag. 6.2; No. 838/1998, Hendricks v. Guayana, parag. 6.3, ve daha birçoğu .

¹²³ İleti No. 1051/2002 Ahani v. Kanada, parag. 10.9. Ayrıca bakınız ileti No. 961/2000, Everett v. İspanya, parag. 6.4 (extradition), 1438/2005, Taghi Khadje v. Hollanda, parag. 6.3.

¹²⁴ Bakınız ileti No. 961/2000, Everett v. İspanya, parag. 6.4.

¹²⁵ İleti No. 909/2000, Mujuwana Kankanamge v. Sri Lanka, parag. 9.4.

¹²⁶ İleti No. 263/1987, Gonzales del Rio v. Peru, paragraflar 5.2 ve 5.3.

¹²⁷ İletiler No. 933/2000, Mundy Busyo et al. v. Kongo Demokratik Cumhuriyeti, para 5.2.; No. 814/1998, Pastukhov v. Belarus, parag. 7.3.

¹²⁸ İleti No. 202/1986, Ato del Avellanal v. Peru, paragraflar 10.1 ve 10.2.